

Колесник Валерій Аркадійович,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Академії адвокатури
України, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИКА – НЕ ЛИШЕ НАУКА, А Й СВОЄРІДНИЙ ПАМ'ЯТНИК КРИМІНАЛІСТАМ

Час нестримний, нестримне і людське життя. Життєва дорога в кожного своя: крута і звивиста, пряма й без вихилясів, легка й барвиста, гомінка й пуста, тиха й заповнена турботами. А може бути – ні те, ні се. Проте, як і будь-яка дорога, життя людини має свій початок і своє завершення. Кожна людина – це те, що трапилось з нею на життєвому шляху. Кого зустрів, з ким потоваришував, кому допоміг, кого відштовхнув, з ким поділився, а в кого й відібрав, кого вів поруч, тримаючи за руку, а кому лише підказав напрямок і тобі за це вдячні. А за сутністю кожна людина, життя якої все ж таки замале, скільки б воно не тривало років та днів, є тим, чим вона запам'яталась і якою залишається в пам'яті інших людей, які на цей час живуть і пам'ятають її.

Всім відомим є алегоричний вислів про призначення людини: збудувати дім, зростити сина, посадити дерево. Але є людські професії, в яких таке призначення може мати дещо інше наповнення. До них відносимо працівників правоохоронних органів, викладачів і науковців вищих навчальних закладів. Збудувати міцну й надійну правову державу, зростити молодих науковців, посадити злочинця, який заважає нормальному життю людей. То є одним з варіантів сенсу життя людини в цьому світі.

Прошло вже десять, аж десять, лише десять років від 16 жовтня 2009 року, коли в Київському національному університеті внутрішніх справ проводили наукову конференцію, присвячену 45-річчю кафедри криміналістики цього відомого і знаного далеко за межами нашої країни навчального закладу. Науковці й практики мали честь вшанувати світлу пам'ять вітчизняних вчених Л.Ю. Ароцкера, А.Я. Дубінського, О.Н. Колесниченка, В.П. Колмакова, В.К. Лисиченка, М.М. Михеєнка, М.В. Салтевського, З.М. Соколовського, С.М. Стахівського, Д.С. Сусла, С.І. Тихенка, І.Я. Фрідмана, Г.І. Чангулі. Серед організаторів наукового заходу і членів редакційної колегії наукового збірника були їх учні, відомі вже на той час криміналісти А.В. Іщенко, В.С. Кузьмічов, В.К. Весельський, а починається збірник статтею їх учителя професора В.П. Бахіна. Минуло десять років. Сьогодні ми з невимовним сумом і водночас з гордістю згадуємо їх імена як тих великих Людей, на честь яких проводяться наукові конференції і знайомством та дружбою й співпрацею з якими пишалися й будемо пишатися до завершення нашого життєвого шляху.

Зараз Національна академія внутрішніх справ має в своєму складі потужну й повноцінну кафедру криміналістики та судової медицини, якій виповнилось 55 років. Потужність і відомість цього

навчально-наукового підрозділу зумовлена не роками існування, а людьми, які в ньому працювали, навчали інших і навчались самі, досліджуючи різні наукові проблеми, ставали відомими вченими і вели за собою молоде покоління науковців від курсантів, ад'юнктів та здобувачів до кандидатів і докторів наук. Тепер на цій кафедрі працює молоде покоління й «професура», що продовжує справу своїх попередників, піднімаючи догори й надійно тримаючи в міцних молодих руках прапор Криміналістики.

Дуже добре, коли справи вчителів продовжують їх учні. Погано, коли досягнувши якихось успіхів, зайнявши іноді високі, але все ж таки тимчасові з огляду на плинність процесів життя посади, дехто забуває своїх вчителів, а ще гірше – намагається поставити себе вище того, хто дав можливість досягти наукового чи адміністративного успіху. Перекоаний, що учні й послідовники криміналістичної школи Національної академії внутрішніх справ, вихованці її кафедри криміналістики та судової медицини завжди пам'ятатимуть своїх Вчителів і з гідністю нестимуть високе звання криміналіста.

То ж успіху вам, шановні колеги криміналісти! Успіху всім, хто хоче й може працювати на криміналістичній ниві та тим, хто їм допомагає й продовжує гідну справу протидії злочинам і злочинності, зберігаючи і примножуючи здобутки широко відомих чи менш відомих, але, беззаперечно, знаних криміналістів.

Повсякденне життя, суспільна практика постійно пов'язані із змінами, які треба враховувати, а до деяких пристосовуватись чи намагатись виправити, змінити їх в іншому, більш правильному й потрібному напрямі. Криміналістична діяльність завжди тісно переплітається з кримінально-процесуальними реаліями законодавства та практики здійснення кримінального провадження. Введення до вітчизняного процесуального законодавства інституту негласних слідчих дій можна визнати явищем загалом позитивним, але не в усіх випадках виваженим та достатньо обґрунтованим. На це звертають увагу і фахівці в галузі кримінального процесу, і криміналісти. Наприклад, питання криміналістичної тактики проведення негласних дій поки що важко відокремити від оперативної тактики проведення збіжних за назвою та сутністю й завданнями оперативних заходів і тому криміналістична тактика в цьому розумінні для науковців є «неораним полем». В короткому форматі наукової конференції неможливо висвітлити чи навіть перерахувати всі проблемні питання криміналістичного забезпечення негласних слідчих дій. Тому зупинюсь коротко лише на питанні фіксації їх результатів.

Фіксація підготовки, ходу й результатів негласних слідчих дій повинна відповідати загальним вимогам, встановленим процесуальними нормами, які регламентують порядок, правила, форми фіксування кримінального провадження (ст. ст. 103–107, 252, 273 КПК України). За результатами проведення негласної слідчої дії особою, яка її провела, повинен бути складений протокол, а в необхідних випадках до нього

додаються додатки й інші носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано цю процесуальну дію. Саме такий процесуальний документ має бути основною і обов'язковою формою фіксації порядку здійснення й отримання результатів дій слідчого або уповноважених ним чи прокурором осіб оперативних підрозділів, які особисто проводять негласну слідчу дію.

Кожний протокол повинен відповідати загальним вимогам й умовам щодо порядку складання та змісту, визначеним у ч 3 ст. 104 КПК України. Складання протоколу передбачає використання обов'язкової письмової форми фіксації незалежно від того, чи застосовувались при цьому також і технічні засоби фіксації. Особа, яка здійснює негласну слідчу дію, несе повну відповідальність не лише за законність, повноту й правильність її проведення, а й за зміст складеного протоколу, відповідність зафіксованих в ньому відомостей фактичним обставинам та подіям, які відбулись і сприйняті усіма учасниками, і за своєчасність його складання. Певною особливістю фіксації негласних слідчих дій може бути та обставина, що окремі з них підлягають фіксації шляхом складання не одного, а декількох протоколів за результатами проведення поетапних дій. Момент складання таких протоколів, що відображають хід проведення фактично однієї негласної процесуальної дії, може бути розірваним у часі й просторі, різним може бути склад учасників і застосовані техніко-криміналістичні чи спеціальні технічні засоби на окремих етапах, хоча разом вони становитимуть сукупний результат фіксації ходу й результатів однієї негласної слідчої дії.

Якщо таку негласну слідчу дію проводить слідчий, то протокол він складає особисто, не доручаючи його складання іншій особі. Слідчому може бути надано іншими особами технічну допомогу у виготовленні протоколу та додатків до нього. В інших випадках протокол складається уповноваженим на проведення негласної слідчої дії працівником оперативного підрозділу, який в межах наданих йому повноважень користується правами слідчого. Відповідальність за складання протоколу несе конкретний оперативний співробітник як безпосередній виконавець доручення слідчого, прокурора.

Отже, протокол негласної слідчої дії має право скласти лише слідчий або уповноважений співробітник відповідного оперативного підрозділу, якому доручено проведення такої негласної процесуальної дії і який отримав на час та в межах її проведення повноваження слідчого. Інші залучені до проведення процесуальної дії особи не мають права на складання протоколу. Проте у міжвідомчій Інструкції "Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні" ці вимоги кримінального процесуального закону дещо спотворені. Так, в пункті 4.5. зазначеного документа вказано на те, що конкретний виконавець щодо складання протоколу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо вона проведена не слідчим, визначається

керівником уповноваженого оперативного підрозділу, яким проведені такі дії на підставі доручення слідчого чи прокурора. Цю вказівку можна розуміти як таку, що передбачає можливість проведення негласної слідчої дії одним працівником оперативного підрозділу, а складання протоколу і додатків до нього – іншим, на розсуд керівника оперативного підрозділу. Такий підхід суперечить чітко встановленим вимогам кримінального процесуального закону, порушувати які не можна. Вважаю цю криміналістичну позицію слушною і такою, що відповідає вимогам вітчизняного законодавства.

Комар Юлія Миколаївна,

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів. В криміналістиці останнього часу цьому напрямку досліджень, де існує ціла низка проблем, приділяється значна увага. Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів.

Під час розслідування злочинів часто виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань та навичок слідчого. В даному випадку кримінальним процесуальним законодавством слідчому надано право використовувати допомогу експертів, спеціалістів, перекладачів, педагогів та інших осіб, котрі володіють спеціальними знаннями.

Визначення терміну «спеціальні знання» було розкрито в багатьох роботах вітчизняних та закордонних науковців, таких як: Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, П.П. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, Ю.Г. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, Б.В. Романюк, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, В.Ю. Шепітько та ін. Проте дане питання залишається дискусійним і сьогодні, насамперед, через різні підходи до його тлумачення.

В.Ю. Шепітько під «спеціальними знаннями» визначає систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [1, с. 11]. Тобто спеціальні знання має обмежене коло осіб та